

บทคัดย่อ

ในปัจจุบันมีผู้ใช้คำเชื่อมและคำบุพบทบางคำของไทย โดยเฉพาะ "กับ" และ "แก่" ผิดไปจากแบบแผนมากขึ้น บทความนี้คัดวิธีการใช้และตัวอย่างการใช้คำเชื่อมและคำบุพบทดังกล่าวในตำราภาษาไทย ชื่อ มูลบทบรรพกิจ ซึ่งแต่งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2414 มาพิมพ์ซ้ำอีกครั้ง

Abstract

Nowadays, more people misuse connectives and prepositions especially "kab" and "kae" in the Thai language. This paper has quoted the usage and examples of the connective and preposition in a Thai textbook, Moonbotbanpakit, first published in 1871.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

มูลบทบรรพกิจ : การใช้ กับ แก่ แต่ ต่อ

Moonbotbanpakit : The Use of "Kab", "Kae", "Tae" and "Taw"

วัลยา วิวัฒน์ศร*

ความนำ

แบบสอนหนังสือไทยชื่อ *มูลบทบรรพกิจ* ของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) แต่งขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้แต่งขณะนั้นดำรงศักดิ์เป็นหลวงสารประเสริฐ ตีพิมพ์ครั้งแรกที่โรงพิมพ์หลวง เมื่อ พ.ศ. 2414 จำนวนพิมพ์ 2,000 ฉบับ ใช้เป็นแบบเรียนในโรงเรียนหลวง

หนังสือมูลบทบรรพกิจใช้เป็นรากฐานหนังสือหัดอ่านเขียนเบื้องต้น ซึ่งแต่งโนสมัยต่อ ๆ มา และยังเป็นหนังสือสำคัญที่ทรงคุณค่าอย่างยิ่ง

แบบสอนหนังสือไทยเล่มนี้ประกอบด้วย 6 เรื่อง ได้แก่

มูลบทบรรพกิจ ว่าด้วยพยัญชนะ สระ วรรณยุกต์ เสียงสูงต่ำ คำเป็น คำตาย การผัน สัจยาหรือการนับ สาธิตการแจกตัวอักษรสูง กลาง ต่ำ โนมแม่ต่าง ๆ ด้วยกาพย์พระไชยสุริยาเป็นตอน ๆ ไป ตั้งแต่ แม่ ก.กา จนจบแม่เกย

วาทินิธีกร ว่าด้วยการประสมอักษร อักษรนำอักษรตาม อักษรควบ และเสียงสระ

อักษรประโยค ว่าด้วยการประสมอักษร ร ล ว กับอักษรตัวอื่นแล้วร่วมสระเดียวกัน แจกตามแม่ และผันด้วยวรรณยุกต์ และพูดถึงการใช้ กับ แก่ แต่ ต่อ

สังโยคพิธาน ว่าด้วยตัวอักษรที่ใช้สะกดได้ใน แม่กน กก กค กบ ซึ่งย่อมทำให้เกิดคำพ้องเสียง และว่าด้วยคำบังคับ ศ ษ ส

ไวพจน์พิจารณ์ ว่าด้วยการรวบรวมคำที่ออกเสียงเหมือนกันหรือคำพ้องเสียง มาไว้ด้วยกัน เนื้อหาเรื่องนี้ต่อเนื่องจาก "สังโยคพิธาน"

* รองศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาตะวันตก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พิศาลถาวรนต์ ว่าด้วยการใช้ถาวรนต์ คำที่ต้องใช้ไมตรี ไม่จืดจาง และไม่โตคู่

บทความเรื่องนี้คัดเรื่องการใช้ กับ แก่ แต่ ต่อ ดังที่ปรากฏในท้ายเรื่องอักษรประโยคมาตีพิมพ์ซ้ำอีกครั้ง เพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่สนใจใช้คำเชื่อม และบุพบทดังกล่าวให้ถูกต้อง เนื่องจากในฉบับพิมพ์ซึ่งได้รับอนุญาตจากกรมศิลปากรให้ตีพิมพ์ได้นั้น คงการสะกดตัวอักษรแบบเก่าซึ่งพิมพ์ต่อ ๆ กันมา และอาจมีการพิสูจน์อักษรผิดพลาดหรือคลาดเคลื่อน บทความบทนี้จึงคัดโดยแก้ไขการสะกดตัวอักษรให้เป็นไปตามที่ใช้ในปัจจุบัน เขียนเพิ่มคำอธิบายการใช้สอง-สามแห่งเพื่อสะดวกในการอ่านและทำความเข้าใจ ตลอดจนแก้ไขคำในบัญญัติคำและในประโยคตัวอย่างให้ตรงกัน รวมทั้งสลับเลขกำกับคำให้ตรงกับเลขกำกับประโยคตัวอย่างด้วย

ข้อความที่พิมพ์ด้วยตัวเอนในความที่คัดมาเป็นข้อสังเกตของผู้เขียนบทความ

กับ แก่ แต่ ต่อ

แต่นี้จะว่า กับ แก่ แต่ ต่อ สี่คำนี้ต่อไป ผู้เขียนจะต้องใช้ให้ถูกต้องกับความ ถ้าใช้ที่ควรจะว่า กับ ว่าเป็น แก่ ถือว่าเคลื่อนคลาด นักปราชญ์ที่มีใจละเอียดก็จะรังเกียจทีเดียว และแบบที่ถูกต้องดั่งนั้นก็ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเอกอรรครุคตมบัณฑิตย์ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานแบบฉบับไว้เป็นตัวอย่างดังนี้

คำพูดคำเขียนใช้ลงหนังสือย่อมแปลก ๆ ต่าง ๆ ตามลักษณะนิยม ถ้อยคำนั้น ๆ ให้ท่านผู้จะพูดและจะใช้หนังสือสังเกตที่ควรที่ไม่ควรจงประจักษ์ คือ ที่ควรจะว่ากับ กับ ก็มี ว่าอย่างอื่นผิดไม่ถูก และที่ควรจะว่าแก่ แก่ ก็มี ว่า ต่อ ต่อ ก็มี ว่าอย่างอื่นไม่ได้ไม่ถูก และที่ควรต้องว่าแต่ แต่ ก็มี ว่าอย่างอื่นไม่ชอบไม่ถูกและที่ควรจะว่าแต่ ว่าใน ใช้ในคำสูงก็มี เป็นหลายจำพวกดังนี้ ในทุกวันนี้ใช้คำผิด ๆ มากนัก เลื่อนเลอะปะปนกันไป ใช้คำว่า กับ มากนักทั่วไปทุกหนทุกแห่ง ไม่มีผู้สังเกตที่ควร ที่ไม่ควรเลย เพราะฉะนั้นจึงขอตั้งแบบชี้แจงไว้ให้เห็นดังนี้ เหมือนในคำพูดว่า

1. อยู่ด้วยกัน	2. ไปด้วยกัน	3. มาด้วยกัน
4. นิ่งนอนด้วยกัน	5. ทำด้วยกัน	6. กินด้วยกัน
7. เล่นด้วยกัน	8. พูดกัน	9. เจรจากัน
10. ปรึกษากัน	11. คิดอ่านกัน	12. ดูเหมือนกัน
13. คล้ายกัน	14. อย่างเดียวกัน	15. เรื่องเดียวกัน
16. ชอบกัน	17. วิวาทกัน	18. ชกตีกัน
19. รักใคร่กัน	20. สมคบกัน	21. พบปะกัน
22. ร่วมกัน	23. ช่วยกัน	24. พร้อมกัน
25. สร้างด้วยกัน	26. ผูกด้วยกัน	27. ร้อยด้วยกัน
28. คู่กัน	29. สำหรับกัน	30. ตรงกัน
31. ต้องกัน	32. ติดเนื่องกัน	33. ตลอดถึงกัน
34. เพื่อนกัน	35. นับถือกัน	36. เป็นไมตรีกัน
37. ยึดกัน	38. ช้ำกัน	39. โกล่กัน
40. เคียงกัน	41. ต่อกัน	42. รวมกัน

43. แข่งกัน	44. แย่งชิงกัน	45. สมทบกัน
46. ประจวบกัน	47. โดนกัน	48. คล้องจองกัน
49. ถูกต้องกัน	50. ผสมกัน	51. คละกัน
52. เจือปนกัน	53. บวกเข้าด้วยกัน	54. คราวเดียวกัน
55. เสมอกัน	56. เท่ากัน	

ในคำเหล่านี้ที่ว่ามีต้องใช้ว่า กับ จะใช้อย่างอื่นไม่ได้เลย คือ

1. นายอยู่ด้วยกันกับบ่าว เจ้าอยู่กับทาส หรือ ข้าอยู่ด้วยกันกับผู้มีชื่อ
2. บิดาไปด้วยกันกับบุตร หรือ ไปกับข้าง ม้า ห่อ เกรียน
3. พวกลูกค้ามาด้วยกันกับพวกต่างดาว
4. หญิงนั่งด้วยกันนอนด้วยกันกับชาย
5. ผู้ต้องเกณฑ์ทำด้วยกันกับนายด่าน
6. ไทยนั่งล้อมกินโต๊ะด้วยกันกับจีน
7. ผู้ตีเล่นด้วยกันกับไพร่
8. ศิษย์พูดกับอาจารย์
9. กงสุลเจรจากับราชทูต
10. ผู้ใหญ่ปรึกษากันกับผู้น้อย
11. นายงานคิดอ่านกับลูกจ้าง
12. เรื่องความนั้นดูเหมือนกับสำนวนคนนั้น
13. รูปร่างนี้คล้ายกับคนจริง หรือรูปพรรณของนี้คล้ายกับของนั้น
14. ฝีมือช่างนี้เป็นอย่างเดียวกันกับฝีมือช่างโน้น
15. ความเรื่องนี้เรื่องเดียวกันกับความเรื่องโน้น
16. ชาวบ้านนั้นชอบกันกับบ้านนี้
17. พวกลาววิวาทกันกับพวกแขก
18. พวกบ้านเหนือชกตีกันกับพวกบ้านใต้
19. เขมรรักใคร่กันกับญวน
20. พวกไทยสมคบกันกับพวกจีน
21. ชาวเมืองพบปะกันกับชาวบ้านนอก
22. นักปราชญ์ทุกวันนี้คิดร่วมกันกับนักปราชญ์เก่า ๆ หรือ เด็กคนนี้เกิดร่วมเวลาเดียวกับเด็กคนโน้น
23. เจ้านายกับข้าราชการช่วยกันทำนุบำรุงบ้านเมือง
24. ผู้ใหญ่พร้อมกันกับผู้น้อย
25. เจ้าเมืองกรมการสร้างวัดด้วยกันกับราษฎร
26. ผลมะพร้าวผูกด้วยกันกับผลส้มต่าง ๆ
27. เรือน้อยร้อยไว้ด้วยกันกับเรือใหญ่

28. ท่านจางวางซ้ายคู่กันกับท่านจางวางขวา เมืองนี้เป็นคู่ปรับกันกับเมืองนั้น
29. ปืนสำหรับกับทหาร ฝาคลุมสำหรับกับโต๊ะกับพาน หม้อข้าวสำหรับกับเชิงกราน
30. ทิศเหนือตรงกันกับทิศใต้
31. ความเรื่อนั้นต้องกันกับเรื่องนี้
32. แถวถนนติดเนื่องกันกับตลาด
33. คลองมหานากตลอดถึงกันกับคลองผดุง
34. นายคงเพื่อนกันกับนายเกิด
35. ผู้มีทรัพย์นับถือกันกับลูกค้า
36. ในกรุงเป็นไมตรีกันกับต่างประเทศ
37. ทองเหลืองหุ้มขัดกันกับเนื้อไม้
38. ความดันซ้ำกันกับข้างปลาย
39. ตั้งป้อมโกลั้กันกับลำคลอง
40. เครื่องทองตั้งเคียงกันกับเครื่องแก้ว
41. คำที่ว่าไว้ในต้นตอกันกับที่ว่าข้างท้าย
42. ทุนทรัพย์ของผู้ยังรวมกันกับของผู้ตาย
43. ม้าขาววิ่งแข่งกันกับม้าแดง หรือ เรือฉนวนแจวแข่งกันกับเรือพาย
44. ผู้ร้ายแย่งชิงกันกับเจ้าของทรัพย์
45. ขนวนหน้าสมทบกกันกับขนวนหลัง
46. คนเกิดเวลาประจวบกันกับวันเพ็ญ
47. เรือขึ้นโดนกันกับเรือล่อง
48. บทร้องนั้นคล้องจองกันกับบทนี้
50. ดินประสิ้วผสมกันกับมาศ ทองเหลืองผสมกันกับทองแดง
51. เงินดีคละกันกับเงินแดง
52. ลังกะสีเจือปนกันกับดีบุก
53. มะพร้าวขวกเข้าด้วยกันกับผลไม้ต่าง ๆ
54. อายุข้าฯคราวเดียวกันกับท่านผู้นั้น
55. ท่านผู้นั้นทำยศศักดิ์เสมอกันกับที่ราชินิกุล
56. เงินสี่สิบแปดเหรียญใช้เท่ากันกับเงินตราซึ่งหนึ่ง

คำที่ต้องที่ใช้กับ กับ ดังกล่าวมานี้จะว่าไปอีก ก็จะไม่สุดลง ให้สังเกตเทียบดูตามลักษณะที่กล่าวมาแล้ว
นั้นเกิด

จะเห็นได้ว่าในบัญญัติคำทั้ง 56 รายการข้างต้นนี้ มีคำลงท้ายว่า "กับ" ตามหลัง ดังตัวอย่างประโยคที่ให้ไว้
55 รายการ หากดูรายการที่ 49 ทุกรายการก็ตาม ในบัญญัติคำ และตัวอย่างประโยคข้างต้นนี้ มีข้อสังเกตบางประการ
ดังนี้

ตัวอย่างประโยคที่ 1 ให้ไว้ทั้งสำนวน อยู่ด้วยกันกับ และ อยู่กับ

ตัวอย่างประโยคที่ 2 ให้ไว้ทั้งสำนวน ไปด้วยกันกับ และ ไปด้วย

ตัวอย่างคำที่ 4 บัญชีค่า ให้ นิ่งนอนด้วยกัน (+กับ)

ตัวอย่างประโยคให้ นิ่งด้วยกันนอนด้วยกัน (+กับ)

ตัวอย่างคำที่ 8 บัญชีค่าให้ พุดกัน (+กับ)

ตัวอย่างประโยคให้ พุด (+กับ)

ตัวอย่างคำที่ 9 บัญชีค่าให้ เจรจากัน (+กับ)

ตัวอย่างประโยคให้ เจรจา (+กับ)

ตัวอย่างที่ 8 และที่ 9 นี้ ไม่ทราบว่าเป็นเพราะพิสูจน์อักษรตกหล่นไป หรือพิมพ์ตามการใช้ในปัจจุบัน ซึ่งใช้ พุดกับ เจรจากัน โดยไม่ต้องมีคำว่า "กัน" ก่อนหน้าคำว่า "กับ"

ตัวอย่างที่ 11, 12 และ 13 เป็นเช่นเดียวกัน

นอกจากนี้อาจมีคำกริยาหรือกรรม เพิ่มหรือแทรกในคำที่ให้มา เช่น

ตัวอย่างคำที่ 22 บัญชีค่าให้ ร่วมกัน (+กับ)

ตัวอย่างประโยคให้ คิดร่วมกัน (+กับ) เกิดร่วม เวลากัน (+กับ)

ตัวอย่างคำที่ 25 บัญชีค่าให้ สร้างด้วยกัน (+กับ)

ตัวอย่างประโยคให้ สร้างวัดด้วยกัน (+กับ)

ตัวอย่างคำที่ 29 บัญชีค่าให้ สำหรับกัน (+กับ)

ตัวอย่างประโยคให้ สำหรับ (+กับ)

สำหรับตัวอย่างคำที่ 49 บัญชีค่าให้ ถูกต้องกัน แต่ไม่มีตัวอย่างประโยคการใช้

เมื่อก่อนนี้ในปีที่ส่งมาแล้ว ได้เขียนประกาศไว้ที่กำแพงข้างนอกก็มี ได้ให้ตีพิมพ์ประกาศแจกไปแก่ท่านทั้งหลายทั้งปวงก็มี ชี้แจงไปด้วยจะใช้คำว่า กับ ให้ถูก ท่านผู้อ่านตำหนิติเตียนว่าใช้คำว่า กับ มากนัก อะไร ๆ ก็ใช้ กับ ไปเสียหมด ก็กลับยกมาใช้ว่า แก่ ในที่ควรจะใช้ว่า กับ จริง ๆ ก็กลับยกมาใช้ แก่ ทำให้เลอะเลือนไปอีก เพราะฉะนั้นจะได้ชี้แจงแบบลงไว้ให้เห็นว่าในที่เช่นคำดังจะว่าต่อไปนี้ จึงควรจะต้องใช้ว่า แก่ จะใช้ว่า กับ หรืออย่างอื่นไปไม่ได้เลยทีเดียว เหมือนในที่คำพูดอย่างนี้

1. ให้	2. ส่งให้	3. ยอมให้
4. แจกให้	5. ผากให้	6. บอกเล่า
7. เสียเงินให้	8. ตัดสินให้	9. แบ่งให้
10. ให้ถ้อยคำ	11. ให้การ	12. มอบไว้
13. ขายไว้	14. จำนำไว้	15. आयัดไว้
16. ผากไว้	17. ไว้สุระ	18. ไว้ใจ
19. ปลงใจ	20. ไว้ความ	21. แจ้งความ

22. ชี้แจง	23. แพ้ความ	24. แพ้รู้
25. หนีไปแน่	26. บอกไป	27. เสียของไป
28. เสียที	29. เสียอะไร ๆ	30. ควร
31. สมควร	32. ว่า	33. ต่อว่า
34. ตอบ	35. ขึ้น	36. ทำคุณ
37. ทำโทษ	38. ลงโทษ	39. ทำร้าย
40. แจกจ่ายไป	41. แบ่งปัน	42. บังคับแก่
43. ปรับโทษ	44. เอ็นดู	45. เป็นสิทธิ์
46. ลุ่มหลง	47. ทอดเท	48. ทับถม
49. มาศึก	50. สงเคราะห์	51. อนุเคราะห์

ในคำเหล่านี้ว่ามานี้ ต้องใช้ว่าอย่างนี้ อย่างอื่นไม่ได้เลย

- ที่ 1 ให้แก่ เหมือนคำว่า ผู้มีทรัพย์แจกเงินให้แก่คนยาก ผู้ใดให้ข้าวให้เกลือให้เรือให้พายแก่โจร
- ที่ 2 ส่งให้แก่ เหมือนคำว่า ร่างหมายรับสั่งส่งให้แก่เจ้าพนักงาน
- ที่ 3 ยอมให้แก่ เหมือนคำว่า ลูกเรือยอมให้แก่นายเรือตัดสินความ
- ที่ 4 แจกให้แก่ เหมือนคำว่า หมายประกาศแจกให้แก่ข้าราชการและราษฎร
- ที่ 5 ฝากให้แก่ เหมือนคำว่า มีของฝากให้แก่หัวเมือง
- ที่ 6 บอกเล่าแก่ เหมือนคำว่า ตำรานี้พระฤๅษีนาทบอกเล่าแก่พวกพราหมณ์ พราหมณ์ได้บอกเล่าแก่ศิษย์ต่อมา และคำว่า ผู้เอาความข้างนี้ไปบอกเล่าแก่ข้างโน้น
- ที่ 7 เสียเงินให้แก่ เหมือนคำว่า เจ้าของสวนเสียเงินให้แก่นายระวาง
- ที่ 8 ตัดสินให้แก่ เหมือนคำว่า ของกลางท่านตัดสินให้แก่โจทก์
- ที่ 9 แบ่งให้แก่ เหมือนคำว่า เงินทุนกำไรควรแบ่งให้แก่ผู้เข้าส่วนตามมากแลน้อย
- ที่ 10 ให้อภัยแก่ เหมือนคำว่า เจ้าสำนวนให้อภัยแก่คู่ความ
- ที่ 11 ให้การแก่ เหมือนคำว่า นายบุญศรีให้การแก่พระเกษม
- ที่ 12 มอบไว้แก่ เหมือนคำว่า บัญชีรายจ่ายได้มอบไว้แก่นายงานแล้ว
- ที่ 13 ขายไว้แก่ เหมือนคำว่า ข้าฯ ได้เอารูปพรรณสิ่งนี้ ๆ ไปขายไว้แก่ท่าน
- ที่ 14 จำนำไว้แก่ เหมือนคำว่า ทาสลักของนายเงินไปจำนำไว้แก่คนนอกบ้าน
- ที่ 15 อยัดไว้แก่ เหมือนคำว่า เจ้าของกระบือเอากะระบือไปอยัดไว้แก่กำนัน
- ที่ 16 ฝากไว้แก่ เหมือนคำว่า แต่ของเล็กน้อยเอาไปฝากไว้แก่เพื่อนบ้าน
- ที่ 17 ไว้ธุระแก่ เหมือนคำว่า ผู้ใหญ่ไว้ธุระแก่ผู้น้อย
- ที่ 18 ไว้ใจแก่ เหมือนคำว่า เหตุทั้งนี้เพราะไว้ใจแก่คนข้างนอก
- ที่ 19 ปลงใจแก่ เหมือนคำว่า ด้วปลงใจแก่เมีย
- ที่ 20 ไว้ความแก่ เหมือนคำว่า นายแสงที่ไว้ความแก่นายแดงน้องว่าต่าง
- ที่ 21 แจงความแก่ เหมือนคำว่า พี่ท่านแจงความแก่น้องท่าน
- ที่ 22 ชี้แจงแก่ เหมือนคำว่า ครูอาจารย์สั่งสอนชี้แจงแก่ศิษย์

- ที่ 23 แพ้ความแก่ เหมือนคำว่า โจทก์แพ้ความแก่จำเลย
- ที่ 24 แพ้รู้แก่ เหมือนคำว่า คนโง่แพ้รู้แก่คนฉลาด
- ที่ 25 ให้ไปแก่ เหมือนคำว่า ส่วนทรัพย์ที่เหลืออยู่ได้ทำบุญให้ไปแก่ผู้ตาย
- ที่ 26 บอกไปแก่ เหมือนคำว่า ข้าราชการทั้งปวงบอกไปแก่หัวเมืองปักษ์ใต้ ฝ่ายเหนือให้ทราบแล้ว
- ที่ 27 เสียของไปแก่ เหมือนคำว่า ผู้ที่เกี่ยวข้องมีคิดต่างๆ ต้องเสียของไปแก่สภาตระลาการเป็นธรรมเนียม
- ที่ 28 เสียทีแก่ เหมือนคำว่า ผู้เจ้าของกระบือเสียทีแก่อ้ายผู้ร้ายลักกระบือ
- ที่ 29 เสียอะไรๆแก่ เหมือนคำว่า คนชื่อๆมักเสียรู้และเสียอะไรๆแก่คนโกง
- ที่ 30 ควรแก่ เหมือนคำว่า คดีโตควรแก่แพก็ให้แพ ควรแก่ชนะก็ให้ชนะ
- ที่ 31 สมควรแก่ เหมือนคำว่า เครื่องยศสำหรับนี้สมควรแก่เจ้าพระยา
- ที่ 32 ว่าแก่ เหมือนคำว่า ผู้มีชื่อว่าแก่เหมือนกัน
- ที่ 33 ต่อว่าแก่ เหมือนคำว่า ผู้ที่ได้ส่วนแบ่งปันน้อยต่อว่าแก่ท่านแม่กอง
- ที่ 34 ตอบแก่ เหมือนคำว่า ศิษย์ตอบแก่อาจารย์ว่า ข้าฯ ยังไม่เข้าใจ
- ที่ 35 ขึ้นแก่ เหมือนคำว่า หัวเมืองขึ้นแก่กรมมหาดไทย แลหัวเมืองขึ้นแก่กรมพระกลาโหม
- ที่ 36 ทำคุณแก่ เหมือนคำว่า ผู้ใดทำคุณแก่ท่าน ท่านก็ยอมทำคุณแก่ตน
- ที่ 37 ทำโทษแก่ เหมือนคำว่า ผู้ใดทำโทษแก่ท่าน คือผูกมัดเมียนตีจำจอง แลอื่น ๆ
- ที่ 38 ลงโทษแก่ เหมือนคำว่า เจ้านายลงโทษแก่ผู้มีความผิด
- ที่ 39 ทำร้ายแก่ เหมือนคำว่า คนร้ายเที่ยวทำร้ายแก่ชาวบ้านชาวเรือขึ้นล่องเนื่อง ๆ
- ที่ 40 แจกจ่ายไปแก่ เหมือนคำว่า หมายประกาศแจกจ่ายไปแก่ข้าราชการ แลราษฎรอื่น ๆ
- ที่ 41 แบ่งปันแก่ เหมือนคำว่า ทรัพย์สิ่งของของบิดามารดาแบ่งปันแก่บุตรหลานแลญาติพี่น้อง
- ที่ 42 บังคับแก่ เหมือนคำว่า ตระลาการบังคับแก่คู่ความให้นำสืบพยาน
- ที่ 43 ปรับไหมแก่ เหมือนคำว่า ลูกขุนปรับไหมแก่โจทก์
- ให้กับ ไม่ได้ ต้องว่า ให้แก่
- ว่ากับ ไม่ได้ ต้องว่า ว่าแก่
- ขายกับ ไม่ได้ ต้องว่า ขายแก่
- ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศอีกครั้งหนึ่ง ดังนี้

ประกาศมาให้คนเขียนหนังสือทั้งปวงทราบทั่ว แลแล้วสังเกตใช้ให้ถูกในที่ ควรจะว่ากับ ว่าแก่ ว่าแต่ ว่าแต่ ว่าต่อ ว่าโน ว่ายัง จงสังเกตให้แน่แล้วใช้ให้ถูก อย่าให้เป็น กับ ไปทุกแห่ง แลอย่ากลัวกับงกเงินไป

มีข้อสังเกตว่าบัญญัติคำที่ต้องใช้คำว่า "แก่" ตาม มี 51 คำ แต่ตัวอย่างประโยคมีเพียง 43 รายการ ตัวอย่างคำที่ 49 คำว่า มาศึก ไม่มีตัวอย่างประโยคให้ไว้ ผู้เขียนบทความนี้กระไรจะใช้คำ มาศึกแก่ ไม่ออก ไม่ทราบว่าเป็นเพราะพิมพ์ผิดหรืออย่างไร

คนสองคนสามคนขึ้นไปทำกริยาเหมือนกัน ใช้ว่า กับ
 ผัวนอนกับเมีย
 ผัวอยู่กับเมีย

นายไปกับบ่าว
 คนหนึ่งนั่งพูดเล่นกับคนหนึ่ง
 นายปรึกษากับบ่าว
 บุตรร่วมสุขทุกข์กับบิดามารดา
 ลูกค้าซื้อขายกับชาวบ้าน
 ชุนนางเจรจากับแขกเมือง
 ละครเล่นกับตลก
 คนหนึ่งวิวาทกับเพื่อนบ้าน
 ผู้ร้ายตีรันกันกับเจ้าเรือน
 คนโทษไปกับผู้คุม
 อะไรอื่น ๆ เช่นนี้มากมายนัก เอาที่คนสองคนสามคนหรือมาก ทำกริยาเดียวกัน ทำด้วยกัน จึงใช้ กับ
 หนึ่ง ถ้าเป็นของที่ไปด้วย มาด้วย อยู่ด้วย ได้มาด้วย เสียไป หายไปด้วยกัน ก็ว่า กับ ได้
 เหมือนหนึ่งคนไปกับยามของตัว ไปกับดาบแลปืนของตัวก็ว่าได้
 คนมากับหาบสิ่งของ
 คนแก่มากับไม้เท้า
 คนมากับช้าง กับม้า กับโค กับกระบือ
 คนอยู่กับหีบผ้า
 ทองเก็บไว้กับเงิน
 ผ้ากับเสื้ออยู่ด้วยกัน
 คนได้มีดมากับด้า ได้ขวานมากับสิ่ว ได้ปืนมากับดินด้า ได้เกรียนมากับวัว
 หีบไฟไหม้เสียกับผ้า
 เงินหายไปกับดุงด้วยกัน
 ของกิติ สัตว์กิติ คนกิติ อยู่ด้วยกัน ไปด้วยกัน ทำอะไรด้วยกัน ต้องที่จะออกชื่อด้วยกันว่า กับ ได้สิ้น

คือ

เงินกับทอง หม้อข้าวกับเชิงกราน บังเหียนกับม้า
 ตะพดกับโค สายสนตะพายกับกระบือ นกกับกรง
 ทหารกับปืน คนกับช้าง ม้ากับรถ
 โคกับเกรียน คนกับรองเท้า รมกับรองเท้า
 ช้างกับม้า ลากับอุฐ บุตรกับบิดา
 ช้างกับเจ้า เรือกับคน
 อะไร ๆ เป็นอันมากที่ไปด้วยกัน มาด้วยกัน อยู่ด้วยกัน ทำอะไรด้วยกัน ว่า กับ ได้หมด แต่ถวาย แลให้
 แลรับ แลเรียกเอา บอกเล่าว่า กับ ไม่ได้เลย
 ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายในหลวง ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 ถวายในเจ้าต่างกรม

ก่านัลโนทำนเสนาบดี
 ถวายพระพรแต่พระเจ้าอยู่หัว
 กราบทูลพระกรุณาแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 กราบทูลต่อเจ้าต่างกรม เจ้ายังไม่ได้ตั้งกรม
 เรียนต่อทำนเสนาบดี แจ้งความต่อผู้สำเร็จราชการเมือง กรมการ
 ฟ้องต่อลูกขุน ณ ศาลหลวง
 ให้ใช้ โน แต่ ต่อ โดยสมควร

นอกจากนี้ใช้ แก่ คือพระราชทานแก่ ให้แก่ บอกแก่ แจ้งความแก่ ทำคุณแก่ ทำโทษแก่ ลงโทษแก่
 ใครๆ อะไรๆ ว่าไม่สุดแล้ว คำที่ต่อกับ ให้แก่ บอกแก่ แจ้งแก่ ร้องเรียนแก่ ทำโทษแก่ ทำคุณแก่ ทำให้แก่
 บอกให้แก่ แจกจ่ายแก่ จ่ายไปแก่ เสียให้แก่ แลอื่นๆ ที่คล้ายกัน ให้ว่า แก่ อย่าวว่า กับ เลย

รับแต่ ขอดแต่ เรียกแต่ เร่งแต่ เอาแต่ มาแต่ เามาแต่ ได้มาแต่ รับพระราชทานแต่ ได้อนุเคราะห์แต่
 เรียกภาษีแต่ ฟังแต่ รู้แต่ แลอื่นๆใช้ แต่ ในที่ว่าด้วยต้นทางมา

อนึ่งพึงให้จำแต่ย่อๆ ดังนี้
 ไปกับ มากับ นิ่งกับ นอนกับ ยืนกับ
 เดินกับ กินกับ อยู่กับ ทำด้วยกันกับ เล่นกับ
 เทียวไปกับ พุดกันกับ เจรจากับ ปรึกษากับ คิดอ่านกับ
 เหมือนกับ เช่นกับ วิวาทกับ ชกตีกับ รักใคร่กับ
 ขอบพอกัน อยู่ด้วยกันกับ อาศัยอยู่กับ เอาไว้กับ สมคบกับ
 รวมกับ พร้อมกันกับ ร่วมกันกับ ผูกกับ ติดกับ
 ร้อยกับ ตรงกันกับ ตรงกันกับ ต้องกันกับ เกี่ยวข้องกับ
 เป็นความกับ สิ่งนั้นกับสิ่งนี้ คนนั้นกับคนนี้ ผัวกับเมีย นายกับบ่าว
 ช้างกับเจ้า บุตรกับบิดา ชายกับหญิง พระสงฆ์กับคฤหัสถ์ ชาววัดกับชาวบ้าน
 ช้างกับม้า โคกับกระบือ ม้ากับรถ โคกับเกวียน เงินกับทอง
 หม้อข้าวกับเชิงกราน นกกับกรง ทหารกับปืน ร่มกับรองเท้า คนกับเรือ
 ข้าๆ กับผู้มีชื่อ ตระลาการกับลูกความ โจทก์กับจำเลย หมอกับคนไข้
 ที่บ้านกับที่สวน

ให้แก่ ไว้แก่ ให้ไว้แก่ มอบแก่ มอบให้แก่
 ขึ้นแก่ ส่งแก่ ว่าแก่ ต่อว่าแก่ บอกแก่
 เล่าแก่ ตอบแก่ แจ้งแก่ แจ้งความแก่ ไว้ใจแก่
 ปลงใจแก่ ไว้ธุระแก่ ฆ่าศึกแก่ ควรแก่ สมควรแก่
 ทำแก่ ทำคุณแก่ ลงโทษแก่ จ่ายแจกแก่ แบ่งปันแก่
 เสียเงินแก่ ปรับไหมแก่ ไว้ความแก่ ส่งให้แก่ อาศัยไว้แก่
 ตัดสินให้แก่ เป็นสิทธิ์แก่ ตกไปแก่ เอ็นดูแก่ สงเคราะห์แก่

อนุเคราะห์แก่ ฟ้องแก่ ร้องแก่ เรียนแก่ อ้อนวอนแก่
 ขอแต่ เอาแต่ รับมาแต่ เอาไปแต่ เอามาแต่
 ได้มาแต่ เรียกแต่ เร่งแต่ เก็บเงินแต่ เรียกภาษาแต่
 ยืมมาแต่ ชื้อแต่ เช่าแต่ กู้แต่ ถ้ายมาแต่
 ขอโทษแต่
 จบคำกำหนดใช้ กับ แก่ แต่ ต่อ เท่านั้น

ส่งท้าย

แม้หัวข้อเรื่องท้าย "อักษรประโยค" จะว่าด้วยการใช้ กับ แก่ แต่ ต่อ แต่ผู้แต่งพูดถึงการใช้ กับ และ แก่ เป็นหลัก แต่ และ ต่อ นั้นแทบจะไม่กล่าวถึง โดยเฉพาะ ต่อ มีตัวอย่างให้เพียง 4 รายการ ทั้งนี้คงเป็นไปตามความถี่ในการใช้ ซึ่งมีที่ให้ใช้ กับ และ แก่ มากกว่า

การใช้ กับ และ แก่ นี้มักจะสละเลยกันในปัจจุบัน ไม่ใส่ใจใช้ให้ถูกต้อง ทั้ง ๆ ที่มีแบบแผนอยู่แต่ดั้งเดิม ผู้อ่านอาจจะแย้งว่า หนังสือมูลบทบรรพกิจอ่านยาก และหาอ่านได้ยาก ซึ่งก็เป็นความจริง นำที่กรมศิลปากรจะชำระให้ถูกต้อง และครบถ้วนกับฉบับพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2414 เป็นขั้นแรก แกไขการสะกดตัวอักษรให้เป็นไปตามที่ใช้ในปัจจุบันเป็นขั้นที่สอง แล้วจัดพิมพ์เป็นขั้นที่สาม จะได้เป็นหนังสืออ้างอิง และเป็นตัวอย่างการใช้ภาษาไทยที่ถูกต้อง

เนื้อหาในหนังสือมูลบทบรรพกิจยังมีที่น่าสนใจ และเป็นประโยชน์แม้ในปัจจุบันอีกมาก จะได้กล่าวถึงต่อไปในฉบับหน้า

สถาบันวิทยบริการ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย